

УДК 681.51.015.4

Е.Є. Зайцева (асист.), В.І. Бессараб (канд. техн. наук, доц.), А.О. Воропаєва (асп.)
 Донецький національний технічний університет, м. Донецьк
 кафедра автоматики та телекомунікацій
 E-mail: voropaeva_anna@meta.ua

ВИЗНАЧЕННЯ ДОСЯЖНОСТІ ТА КЕРОВАНОСТІ В ДИСКРЕТНО-БЕЗПЕРЕРВНИХ СИСТЕМАХ

Виконано аналіз методики визначення досяжності та керованості станів дискретно-безперервних систем. Наведено алгоритм перевірки керованості стану дискретно-безперервного об'єкта. Роботу алгоритму розглянуто на прикладі системи склад – вибій кар'єрного комплексу відкритого способу розробки корисних копалин.

Ключові слова: граф синхронізації, вектор керуючих впливів, досяжність, фіксована точка матриці.

Вступ

При розгляді питання досяжності та керованості по відношенню до дискретно-безперервних систем прийнято застосовувати математичні співвідношення, які характерні не лише для «Max-plus»-алгебри, а і для «Min-plus»-алгебри. Тому для однозначного трактування застосовуються деякі специфічні поняття і позначення, характерні для цих розділів математичної теорії.

Нехай R — полукільце скалярів, розширене до $\bar{R} = R \cup \{-\infty\} \cup \{\infty\}$. Для найменшого $-\infty$ елемента використовується позначення $-\varepsilon$, а для найбільшого елемента ∞ — позначення ε . Операції Max і Min позначаються, відповідно, $\oplus$ і $\wedge$. Крім того, для операції $+$ в «Max-plus»-алгебрі та «Min-plus»-алгебрі використовуються різні символи [1]: $\cdot$ та $\cdot'$ відповідно, оскільки

$$\begin{aligned} -\varepsilon \cdot \varepsilon &= -\varepsilon, \\ -\varepsilon \cdot' \varepsilon &= \varepsilon. \end{aligned}$$

Нейтральний елемент для операції $+$ позначається e і відповідає 0 в звичайній алгебрі.

Для будь-якої $m \times n$ матриці $A = (a_{ij})$, через A^{-T} позначають матрицю, транспоновану до матриці $A^{-} = (a_{ij}^{-1})$, а через A^{∇} — добуток [2]:

$$A^{\nabla} = A \cdot A^{-T}.$$

Степінь k квадратної $n \times n$ матриці B і оператор $*$ позначають B^k і B^* відповідно та обчислюють як в «Max-plus»-алгебрі [1]:

$$\begin{aligned} B^k &= \underbrace{B \cdot B \cdot \dots \cdot B}_k, \\ B^* &= I \oplus B \oplus B^2 \oplus \dots \oplus B^{n-1}. \end{aligned}$$

Для неперервних та дискретних систем поняття досяжності та керованості є тотожними, однак для дискретно-безперервних систем це не так. Якщо стан дискретно-безперервної системи є керованим, то він також є досяжним, але зворотнє невірно. Крім того, в теорії ДБС говориться лише про керованість стану, а не системи в цілому, оскільки керованість — дискретна властивість в лінійних системах «Max-plus»-алгебри [2].

Постановка задачі дослідження

Розглядається дискретно-безперервна система, яка задана в канонічній формі наступною системою рівнянь в базисі «Max-plus»-алгебри:

$$\begin{aligned} x(k+1) &= A \cdot x(k) \oplus B \cdot u(k+1), \\ y(k+1) &= C \cdot x(k+1), \end{aligned} \tag{1}$$

де $x(k) \in \bar{R}^m$, елемент $x_i(k)$ — це момент часу, в який i -а подія відбудеться в k -му циклі розвитку процесу, $i = \overline{1, m}$;

$u(k) \in \bar{R}^n$ — момент часу, в який k -й вектор керування безпосередньо діє на систему,

A, B, C — матриці відповідних розмірностей, елементи яких належать до $\bar{R}$.

Перше рівняння системи (1) означає, що поява події i в $(k+1)$ -му циклі має місце лише тоді, коли відбудуться всі події у всіх попередніх k циклах та буде завершено керуючий вплив, що діє на подію i . Тобто маємо $\bigoplus_{j=1}^m a_{ij} x_j(k)$, $\bigoplus_{l=1}^n b_{il} u_l$ (a_{ij} — тривалість j -ї події, що безпосередньо передуює події i , u_l — момент часу запуску керування l та b_{il} — затримка часу до запуску події i , крім того, $b_{il} = -\varepsilon$ в випадку, якщо l безпосередньо не передуює i).

У випадках представлення системи графом синхронізації, стан відповідає часу маркування позицій графа, а керування докладається до деяких переходів, затримка відповідна часу запуску переходу.

Перше рівняння в системі (1) можна записати

$$x(k+1) = [B \mid A] \cdot \begin{pmatrix} u(k+1) \\ x(k) \end{pmatrix} \quad (2)$$

та в розгорнутому виді:

$$x(k+1) = [\Gamma_{k-i} \mid A^{(k+1-i)}] \cdot \begin{pmatrix} u_{k-i} \\ x(i) \end{pmatrix}, \quad (3)$$

де $\Gamma_{k-i} = [B \mid A \cdot B \mid \dots \mid A^{(k-i)} \cdot B]$ та $u_{k-i} = (u(k+1) \ u(k) \ \dots \ u(i+1))^T$ — послідовність керуючих впливів, що переводить систему зі стану $x(i)$ в стан $x(k+1)$.

Припустимо, що для заданого $x = x(k+1)$, існує допустимий початковий стан $x(i)$ і послідовність вхідних впливів $u(i+1), u(i+2), \dots, u(k+1)$, така, що рівняння (3) є тотожністю. Тоді, починаючи зі стану

$$x(i+1) = A \cdot x(i) \oplus B \cdot u(i+1),$$

можна досягти $x(k+1)$ за $k-i$ кроків розвитку процесу (тобто $x(i), x(i+1), \dots, x(k)$ — всі є допустимими початковими станами). Оскільки $x(i) \leq x(i+1)$, отримаємо, що множини допустимих початкових станів AIC та вхідних керуючих векторів ICV є частково впорядкованими.

Можна сформулювати задачу досяжності у вигляді: нехай задано $x \in \bar{R}^m$. Потрібно, якщо це можливо, знайти таку множину $AIC(x) \neq \emptyset$ допустимих початкових станів та множину $ICV(x) \neq \emptyset$ вхідних керуючих векторів, такі, що рівняння (3) вірно для деякого i ($0 \leq i \leq k$).

При $i=0$ з рівняння (3) отримаємо початковий стан $x(0)$ (момент часу, в який не було запущено жодного переходу) та послідовність вхідних векторів u_k з першим керуванням $u(1)$. Оскільки момент $t=0$ може бути часом першого запуску переходів, раціонально припустити, що $x(0) = -\varepsilon$. В цьому випадку, оскільки

$$A^{(k+1)} \cdot x(-\varepsilon) = A \cdot x(-\varepsilon) = -\varepsilon,$$

рівняння (3) прийме вид:

$$x(k+1) = \Gamma_k \cdot u_k. \quad (4)$$

Стан x вважається досяжним, якщо $AIC(x) \setminus \{x\} \neq \emptyset$, та керованим, якщо $-\varepsilon \in AIC(x)$.

В [2] було доведено, що для того, щоб стан x був керованим, необхідно, щоби він був фіксованою точкою матриці

$$\Gamma_k^\nabla : \bar{R}^{m(k+1)} \rightarrow \bar{R}^{m(k+1)}, \\ x \mapsto \Gamma_k^\nabla \cdot' x.$$

Таким чином, перевірка необхідної умови керованості стану $x(k+1)$, є перевіркою, чи є стан $x(k+1)$ фіксованою точкою матриці Γ_k^∇ .

Запишемо рівняння (4) в розгорнутому виді:

$$x(k+1) = [B \mid A \cdot B \mid \dots \mid A^{(k)} \cdot B] \cdot \begin{pmatrix} u(k+1) \\ u(k) \\ \dots \\ u(1) \end{pmatrix}.$$

При розв'язанні (4) відносно вектору u_k , отримаємо рівняння для відновлення керуючих впливів:

$$\begin{pmatrix} u(k+1) \\ \dots \\ u(1) \end{pmatrix} = \Gamma_k^{-T} \cdot' x(k+1),$$

або скорочено

$$u_k = \Gamma_k^{-T} \cdot' x. \quad (5)$$

Отже, алгоритм перевірки керованості стану x за необхідною умовою має вид:

Крок 1. $k := 1$, $x(0) := -\varepsilon$.

Крок 2. Перевірити необхідну умову керованості. Обчислити матриці Γ_k , Γ_k^{-T} , та матрицю $\Gamma_k^\nabla = \Gamma_k \cdot \Gamma_k^{-T}$. Якщо умова виконана, переходити до кроку 3, інакше — переходити до кроку 5.

Крок 3. Використовуючи матрицю Γ_k^{-T} з рівняння (5) обчислити вектор u_k . За рівнянням (4) обчислити вектор стану $x(k+1)$.

Крок 4. Якщо виконане $x(k+1) = x$, то стан x є досяжним, починаючи зі стану $x(0) = -\varepsilon$ за k кроків, а отже, є керованим. Перехід до кінця алгоритму. Інакше — перехід до кроку 6.

Крок 5. $k := k + 1$ і переходити на крок 2.

Крок 6. Вважати стан x некерованим. Виконання умови виходу з циклу.

Рішення задачі та результати дослідження

Роботу алгоритму можна розглянути на прикладі системи склад – вибій кар'єрного комплексу відкритого способу розробки корисних копалин [3,4,5]. В [3] було розроблено модель руху транспортних засобів по односмугових ділянках в такій системі в виді графу синхронізації з часовими оцінками (рис. 1).

Поведінка об'єкта задається системою рівнянь у змінних стану:

$$\mathbf{x}(k+1) = \mathbf{A}_0 \cdot \mathbf{x}(k+1) \oplus \mathbf{A}_1 \cdot \mathbf{x}(k) \oplus \mathbf{B} \cdot \mathbf{u}(k+1), \quad (6)$$

матриці $\mathbf{A}_0, \mathbf{A}_1, \mathbf{B}$ визначаються з графу синхронізації системи на основі множин немаркованих, маркованих позицій та множини керованих переходів відповідно.

Структура системи керування зі зворотним зв'язком описується рівнянням:

$$\mathbf{u}(k+1) = \mathbf{K}_0 \cdot \mathbf{x}(k+1) \oplus \mathbf{K}_1 \cdot \mathbf{x}(k). \quad (7)$$

Тут $x(k)$ — вектор стану, i -й елемент якого визначає момент часу маркування позиції P_i графу синхронізації на k -у циклі, а матриці K_0 і K_1 — дві додатньо визначені матриці, які формують характер закону керування процесом в поточному та наступному циклах відповідно.

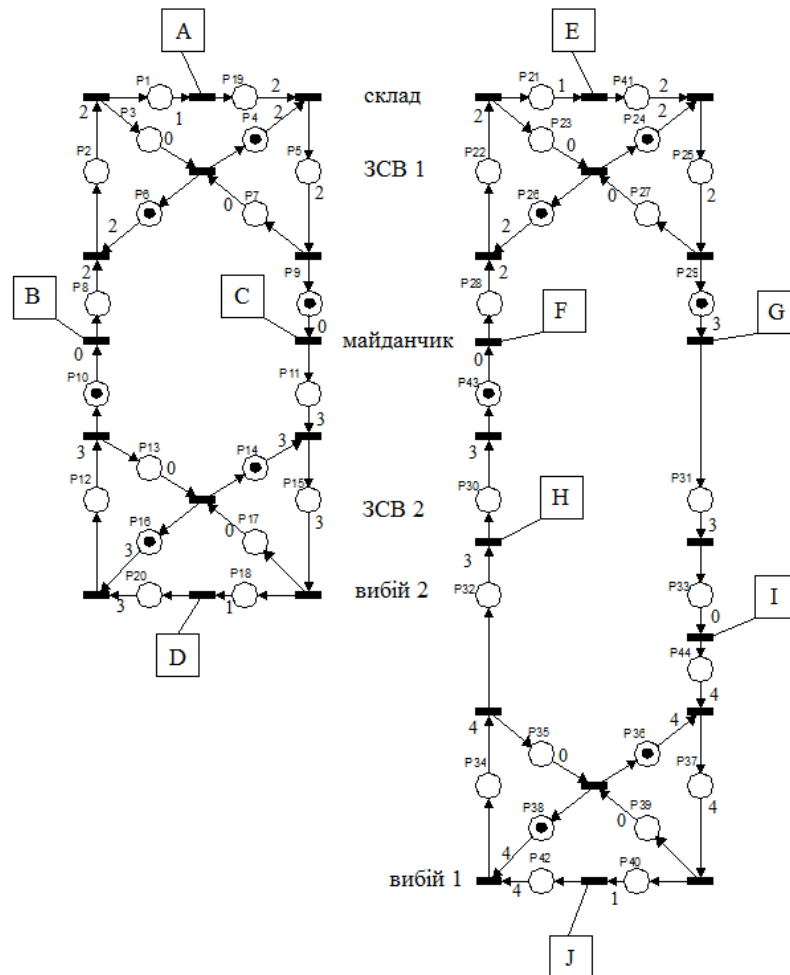

Рисунок 1 — Граф синхронізації системи склад – вибій кар’єрного комплексу

Таким чином, для керованого процесу маємо рівняння в просторі станів замкнутої системи:

$$x(k+1) = (A_0 \oplus BK_0) \cdot x(k+1) \oplus (A_1 \oplus BK_1) \cdot x(k) \text{ або} \\ x(k+1) = M_s \cdot x(k). \quad (8)$$

де M_s — матриця динаміки керованої системи,

$$M_s = (A_0 \oplus BK_0)^* \cdot (A_1 \oplus BK_1).$$

В [4,5] для заданих точок докладання керуючих впливів було сформовано матриці зворотного зв’язку K_0, K_1 , які забезпечують коректну роботу транспортної мережі. У випадку, коли в системі рухається 4 транспортних засоби (2 в підсистемі склад – вибій 2 та 2 в підсистемі склад – вибій 1), а отже, власне число матриці динаміки другої підсистеми більше за власне число матриці динаміки першої підсистеми, доцільно в поточному циклі затримувати переходи графу синхронізації першої підсистеми. Індеси скінчених елементів матриць $(B)_{im}$, $(K_0)_{mj}$, $(K_1)_{mj}$ зведемо у таблицю 1. Зауважимо, що скінчені елементи

матриці $\mathbf{K}_0$ відповідають затримці переходів A, B, C, D ($m = 1,2,3,4$), а матриці $\mathbf{K}_1$ — переходів E, G, F, H ($m = 5,6,7,8$) відповідно.

Таблиця 1 — Індеси скінчених елементів матриць управління та зворотного зв'язку

m	1	2	3	4	5	6	7	8
i	19	8	11	20	41	28	31	30
j	21	29	43	33	1	9	10	18

Для системи склад – вибій було обчислено матрицю динаміки керованої системи $\mathbf{M}_s$ (розмірності 44×44) та її власний вектор ν_s :

$$\nu_s = [8 \ 6 \ 8 \ 0 \ 11 \ 0 \ 13 \ 4 \ 13 \ 17 \ 0 \ 14 \ 17 \ 4 \ 7 \ 4 \ 10 \ 10 \ 9 \ 11 \ 33 \ 31 \ 33 \ 0 \ 36 \ 0 \ 38 \ 29 \ 38 \ 64 \ 41 \ 61 \ 44 \ 57 \ 61 \ 23 \ 48 \ 23 \ 52 \ 52 \ 34 \ 53 \ 67 \ 44]^T$$

Для розрахунку часових точок маркування позицій графу синхронізації прийемо, що $\mathbf{x}(1) = \nu_s$. За формулою (8) отримано вектор стану $\mathbf{x}(2)$:

$$\mathbf{x}(2) = [86 \ 84 \ 86 \ 52 \ 89 \ 52 \ 91 \ 82 \ 91 \ 121 \ 108 \ 118 \ 121 \ 82 \ 111 \ 82 \ 114 \ 114 \ 87 \ 115 \ 73 \ 71 \ 73 \ 39 \ 76 \ 39 \ 78 \ 69 \ 78 \ 105 \ 82 \ 102 \ 85 \ 98 \ 102 \ 63 \ 89 \ 63 \ 93 \ 93 \ 74 \ 94 \ 108 \ 85]^T$$

Перевірка стану системи $\mathbf{x} = \mathbf{x}(2)$ на керованість проводиться за приведеним вище алгоритмом. Для цього система рівнянь (6) зводиться до виду

$$\mathbf{x}(k+1) = \tilde{\mathbf{A}}\mathbf{x}(k) \oplus \tilde{\mathbf{B}}\mathbf{u}(k+1),$$

де

$$\begin{aligned} \tilde{\mathbf{A}} &= \mathbf{A}_0^* \mathbf{A}_1, \\ \tilde{\mathbf{B}} &= \mathbf{A}_0^* \mathbf{B}. \end{aligned}$$

Матриці $\tilde{\mathbf{A}}$ та $\tilde{\mathbf{B}}$ використовуються для обчислення матриці Γ_k і послідовності векторів керування $\mathbf{u}(k)$.

Отримано, що вектор $\mathbf{x} = \mathbf{x}(2)$ є керованим, причому його можна досягти за 2 кроки, починаючи з вектору $\tilde{\mathbf{x}}(0) = -\varepsilon$:

$$\begin{aligned} \tilde{\mathbf{x}}(1) &= [47 \ 45 \ 47 \ \varepsilon \ 50 \ \varepsilon \ 52 \ 43 \ 52 \ 82 \ 69 \ 79 \ 82 \ \varepsilon \ 72 \ \varepsilon \ 75 \ 75 \ 48 \ 76 \ 34 \ 32 \ 34 \ \varepsilon \ 37 \ \varepsilon \ 39 \ 30 \ 39 \ 66 \ 43 \ 63 \ 46 \ 59 \ 63 \ \varepsilon \ 50 \ \varepsilon \ 54 \ 54 \ 35 \ 55 \ 69 \ 46]^T, \\ \tilde{\mathbf{x}}(2) &= \mathbf{x}(2). \end{aligned}$$

Відповідні вектори керування:

$$\begin{aligned} \mathbf{u}(1) &= [48 \ 43 \ 69 \ 76 \ 35 \ 30 \ 43 \ 66]^T, \\ \mathbf{u}(2) &= [87 \ 82 \ 108 \ 115 \ 74 \ 69 \ 82 \ 105]^T, \end{aligned}$$

докладаються до переходів A – H графу синхронізації з рис.1.

Зауважимо, що той самий вектор $\mathbf{u}(2)$ можна отримати за формулою (7):

$$\mathbf{u}(2) = \mathbf{K}_0 \tilde{\mathbf{x}}(2) \oplus \mathbf{K}_1 \tilde{\mathbf{x}}(1).$$

Тепер змінимо координату в векторі $\mathbf{x} = \mathbf{x}(2)$ таким чином, щоб отримати завідомо некерований. Припустимо, що позиції P_2 і P_5 графу синхронізації маркуються одночасно:

$$\bar{\mathbf{x}}_2(2) = \bar{\mathbf{x}}_5(2).$$

Перевіримо, чи є вектор стану $\bar{\mathbf{x}}$ керованим. Оскільки кількість циклів роботи транспорту в системі обумовлена виробничим процесом, будемо вважати достатнім для перевірки умови виходу з циклу значення $k_{\max} = 10$. Отримаємо, що для будь-якого значення $k \in 1, \dots, 10$ не виконана необхідна умова керованості стану системи, тобто

$$\bar{\mathbf{x}} \neq \Gamma_k^v \cdot \bar{\mathbf{x}},$$

а отже, не можна знайти керування, що за прийнятну кількість виробничих циклів переведе систему в заданий стан.

Висновки

1. Розглянуто проблему досяжності та керованості дискретно-безперервних систем з використанням «Min-Max»-алгебри.

2. Наведено алгоритм перевірки керованості стану системи та відновлення керуючих впливів за необхідною умовою керованості.

3. Роботу алгоритму проілюстровано на прикладі системи склад – вибій кар'єрного комплексу. Отримано, що вектори управління відновлені за алгоритмом та обчислені з використанням матриць зворотного зв'язку є рівними між собою.

Список використаної літератури

1. Бессараб В.І. Математичні основи теорії дискретно-безперервних систем: монографія / В.І. Бессараб. — Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2011. — 175 с.
2. Prou J. Controllability in the max-algebra [Text] / J. Prou, E. Wagneur // Kybernetika. — 1999. — vol. 35, issue 1. — P. 13–24.
3. Зайцева Е.Є. Моделирование транспортных потоков как дискретно-безперервного объекта [Текст] / Е.Є. Зайцева, В.В. Червинський, В.В. Турупалов // АСУ и приборы автоматики. — 2010. — № 152. — С. 15 – 21.
4. Зайцева Е.Є. Алгоритм управления транспортной системой как дискретно-безперервным объектом [Текст] / Е.Є. Зайцева, В.І. Бессараб, В.В. Червинський // Наукові праці ДонНТУ. Серія: Обчислювальна техніка та автоматизація. — 2011. — Вип. 21 (183) — С. 19 – 25.
5. Бессараб В.І. Компенсация збурень в транспортній системі [Текст] / В.І. Бессараб, В.В. Червинський, Е.Є. Зайцева // «Автоматика-2011»: матеріали XVIII міжнародної конференції з автоматичного управління / В.І. Бессараб, В.В. Червинський, Е.Є. Зайцева. — Львів: ЛПІ, 2011. — Том 1. — С. 183–184.

Надійшла до редакції:
15.02.2012р.

Рецензент:
д-р техн. наук, проф. Скобцов Ю.О.

E.Y. Zaytceva, V.I. Bessarab, A.A. Voropaeva. Reachability and controllability determination in discrete-event systems. Methods for determining the reachability and controllability states in discrete-event systems analyzed. An algorithm to test discrete-event object controllability condition is described. The algorithm discussed by the example of career complex system.

Keywords: synchronization graphs, input control vector, reachability, fixed point of matrix.

Э.Е. Зайцева, В.И. Бессараб, А.А. Воропаева. Определение достижимости и управляемости в дискретно-непрерывных системах. Проведён анализ методики определения достижимости и управляемости дискретно-непрерывных систем. Приведён алгоритм проверки управляемости состояния дискретно-непрерывного объекта. Работу алгоритма рассмотрено на примере системы склад-забой карьерного комплекса открытого способа разработки полезных ископаемых.
Ключевые слова: граф синхронизации, вектор управляющих воздействий, достижимость, фиксированная точка матрицы.

© Зайцева Е.Є., Бессараб В.І., Воропаева А.О., 2012